

Mojski, Piotr

Gerard Mercator w kartografii polskiej : (400 rocznica śmierci wielkiego kartografa)

Notatki Płockie 39/3-160, 25-26

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Polskiego w sierpniu.

Szczególnymi gośćmi byli: dwukrotnie Kardynał Józef Glemp, Prymas Polski w październiku 1993 r. i lipcu 1994 roku, Senator dr Stanisław Haidasz z Otawy, prof. dr hab. Jerzy Skowronek z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z Warszawy, który omawiał plany utworzenia w Polsce Centralnego Archiwum Polonii oraz prof. Bronisław Misztal z Indiana University.

Specjalne kolekcje

W dniu 3 stycznia 1994 roku oficjalnie zostało otwarte Archiwum, Biblioteka i Muzeum Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej Okręgu VI. Przewieziono oryginalną bibliotekę weterańską do Orchard Lake z meblami i ponad 1000 tomami książek i czasopism. Na archiwalia składają się dokumenty różnych placówek SWAP zlikwidowanych i istniejących. Do Muzeum przeniesiono wszystkie eksponaty z 7 Placówek. Piotr Koziej przekazał do Muzeum

Więźniów Politycznych oryginalne eksponaty wykonane w lagrze sowieckim w Riazaniu w l. 1944-1948. Profesor prawa międzynarodowego Uniwersytetu Detroitkiego dr W. Wagner ofiarował swoją kolekcję z zakresu prawa międzynarodowego, książki i czasopisma.

Plany na przyszłość

Gromadzony jest materiał do dziejów oświaty polonijnej. We wrześniu ubiegłego roku i w lipcu bieżącego przywieziono 2 auta książek, czasopism i memorabiliów do Zrzeszenia Nauczycieli Polskich w Ameryce z Chicago oraz kilka paczek ze szkół polskich z Nowego Yorku i New Jersey. Muzeum planuje się otworzyć za dwa lata.

Dobiegają prace nad otwarciem Muzeum radia i telewizji polonijnej w czerwcu 1995 roku. Zgromadzony materiał pochodzący głównie ze zbiorów Roberta Lewandowskiego z Chicago segreguje się w odpowiednie działy.

PIOTR MOJSKI - Rapperswil

Komunikat:

GERARD MERCATOR W KARTOGRAFII POLSKIEJ

(400 ROCZNICA ŚMIERCI WIELKIEGO KARTOGRAFA)

Gerard Mercator, nastynniejszy kartograf i geograf XVI stulecia, urodził się 15 marca 1512 roku w Rupelmonde /Flandria/, zmarł 2 grudnia 1594 roku w Duisburgu, gdzie spędził 42 lata swojego życia jako autor i wydawca słynnych globusów, map i atlasów. Fascynacja humanizmem sprawiła, iż zmienił swoje imię z Gerard Kremmer na Gerardus Mercator. Jego nauczycielem i mistrzem był Fryzyczyk, genialny matematyk, astronom, kosmograf i lekarz Rainer Gemma Frisius, z którym jako współautor stworzył Mercator pierwsze swoje globusy.

Jednym z pierwszych słynnych dzieł Mercatora była opracowana w 1538 roku mapa świata w kształcie podwójnego serca wykazująca jego wielkie zainteresowanie odwzorowaniami kartograficznymi. Mapa ta przedstawia Ziemię jako dwie półkule: południową i północną, w przeciwieństwie do późniejszych prezentacji dzielących glob ziemski na półkule: Zachodnią i Wschodnią. Ziemia "rozcięta" została na tej mapie wzdłuż równika, bieguny stanowią środkowe punkty półkul, z których rozchodzą się południki w kształcie łuków, nie jak w późniejszych odwzorowa-

niach, w postaci linii prostych. Mapa ta wykazuje skupienie łądów wokół bieguna północnego. Odwzorowania takie stosowano w późniejszych latach kierując się względami politycznymi.

W roku 1541 Mercator opracowuje swój pierwszy samodzielny globus Ziemi, a w 10 lat później, często stosowany do tworzenia horoskopów, globus nieba. Na swym globusie ziemskim oznaczył autor nie tylko bieguny - Magnetum Insula, południki i równoleżniki, ale również 32-ramienne róże wiatrów i loksodromy, linie pozostające pod stałym kątem w stosunku do południków, ważny dla nawigacji morskiej element kartograficzny:

Mercator opracował wiele odwzorowań kartograficznych. Najbardziej znanym jest wiernokątowe odwzorowanie cylindryczne znane pod nazwą Odwzorowania Mercatora. Nie był on co prawda wynalazcą tego odwzorowania, ale jego 18 arkuszwowa, opracowana w 1569 roku właśnie w tym odwzorowaniu mapa świata przyczyniła się znakomicie do rozpropagowania tego interesującego i bodajże najpopularniejszego do dziś odwzorowania. Ziemia odwzorowana jest na walcu, gdzie walec styczny jest do powierzchni kuli na linii równika, południki i równoleżniki tworzą linie proste, a bieguny - nieskończoność - południową i północną ramkę mapy. Mapa ze względu na swoją wiernokątowość stanowi niezastąpiony materiał nawigacji morskiej.

Skutkiem prześladowań protestantów został Mercator skazany na karę śmierci. Uratowany przez swego przyjaciela zabiegającego o zniesienie surowego wyroku, przenosi się Mercator do Duisburga gdzie

może odąd spokojnie oddać się pracy twórczej i naukowej.

W późniejszych latach Mercator współpracuje z również słynnym kartografem i wydawcą Abrahamem Orteliuszem, z którym wspólnie wydaje atlas świata. W roku 1578 wydaje swoją wersję Geografii Ptolemeusza: *Tabula geographicae Cl. Ptolemaei*.

Największym dziełem życia Mercatora była składająca się z trzech części *Kosmographie /Kosmografia/*: I część - Opis stworzenia Świata, II - Stara Geografia, III - Nowa Geografia. Nad dziełem tym pracował autor aż do końca swego życia. W roku 1589 ukazało się pierwsze zawierające 107 map kompletne wydanie *Atlas sive Cosmographicae...* Drugim wydaniem /1602/ zajął się jego syn Rumold. Dwa lata później sprzedaje on płyty drukarskie ojca najpotężniejszej wówczas oficynie kartograficznej należącej do Jodocusa Hondiusa. Z czasem *Cosmographia...* na skutek stałego unowocześniania i aktualizowania traciła charakter mercatorowski i umieszczano w niej coraz mniej oryginalnych map Mercatora, które traciły na aktualności. W ciągu całego stulecia ukazało się ponad 30 wydań wspaniałego dzieła *Atlas sive Cosmographicae...*

Epokowe znaczenie mają w kartografii trzy mapy Mercatora: Mapa Europy wydana w 1554 roku oparta między innymi na pracach Bernarda Wapowskiego, zrywająca z tradycyjnymi prezentacjami Ptolemeu-

sza, mapa Anglii z 1564 roku oraz wymieniana już wyżej mapa globu ziemskiego w odwzorowaniu walcowym.

Główną zasługą Mercatora jest uwolnienie kartografii od wpływów Ptolemeusza powodujących karykaturalne zniekształcenie obrazu Europy, a szczególnie ziem polskich w kierunku równoleżnikowym. Stał się on twórcą nowoczesnego opracowania map i stosowania metod matematycznych do tworzenia siatek i obrazów kartograficznych.

Pierwszą mercatorowską mapą terenów Polski był arkusz Europa IV zamieszczony w mercatorowskiej wersji Geografii Klaudiusza Ptolemeusza. W atlasach swych umieścił mapę Polski i Śląska: *POLONIA ET SILESIA. PER GERARDUM MERCATORUM* opracowaną na podstawie własnej koncepcji. Jako materiał źródłowy posłużyły mu zapewne mapy Bernarda Wapowskiego i być może Wacława Grodeckiego. Mapa ta po raz pierwszy została opublikowana w 1585 roku w zbiorze map *Germanae tabula geographica*, wydanym w Duisburgu. Wielokrotnie przedrukowywana w Atlasie Mercatora od 1598 r. we wszystkich późniejszych wydaniach tego atlasu. Przeróbki tej mapy zamieszczano aż do połowy XVII wieku w atlasach rodziny Blaeu, Sansonów i innych autorów i wydawców. Była to niewątpliwie najciekawsza i najpopularniejsza mapa Polski tamtego okresu.